

Fatma Kızıl, Dr. Öğr. Üyesi

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (2003). Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, "Oryantalistlerin Hadislerin Menşeyini Tespite Yönelik Yöntemleri" başlıklı teziyle yüksek lisansını (2005), "Hukukî İçerikli Merfû Hadisler Bağlamında Müşterek Râvî Teorisi ve Tenkidi" adlı çalışmasıyla da doktorasını tamamladı (2011). Halen Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 788
İSAM Yayınları 146
İlmî Araştırmalar Dizisi 64
© Her hakkı mahfuzdur.

MÜŞTEREK RÂVİ TEORİSİ ve TENKİDİ

Fatma Kızıl

TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 40 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216 474 0850
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun 21.10.2011 tarih ve 2011/19
sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Aralık 2013
İkinci Basım: Ekim 2019
ISBN 978-605-7580-40-5

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle / Ankara
Tel. 0312. 354 9131 Faks. 0312. 354 9132
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 15402

Kızıl, Fatma

Müşterek râvî teorisi ve tenkidi / Fatma Kızıl. - 2. bs. - Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı, 2019.

544 s. ; 24 cm. - (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 788. İSAM Yayınları ; 146. İlmî Araştırmalar Dizisi ; 64)

Dizin ve kaynakça vardır.
ISBN 978-605-7580-40-5

İçindekiler

Kısaltmalar • 11

Önsöz • 13

İkinci Baskıya Önsöz • 15

Giriş • 17

I. YÖNTEM ve KONUNUN SINIRLANDIRILMASI • 17

II. TERMİNOLOJİ • 23

BİRİNCİ BÖLÜM

KLASİK İSLÂMÎ PARADİGMA ve ORYANTALİST PARADİGMA • 25

I. ORYANTALİST PARADİGMA ve KURUCU İLKELERİ • 25

A. ORYANTALİSTLERİN TASNİFİ • 25

B. ORYANTALİST PARADİGMANIN KURUCU İLKELERİ • 35

II. TEVARÜS EDİLEN İLMÎ GELENEK OLARAK

ORYANTALİST PARADİGMA ve KLASİK İSLÂMÎ

PARADİGMADAN TEFRİKİ • 57

İKİNCİ BÖLÜM

MÜŞTEREK RÂVİ TEORİSİ • 65

I. TEORİNİN MİMARİ JOSEPH SCHACHT • 65

A. SCHACHT ve *THE ORIGINS OF MUHAMMADAN
JURISPRUDENCE* • 65

B. SCHACHT ve İSLÂM HUKUKU • 72

1. Schacht'a Göre İslâm Hukukunun Menşei veya Kur'an ve
Nebevî Sünnetten Mahrum İslâm Hukuku • 72

2. Schacht'ın İnşa Ettiği Şekliyle İslâm Hukukunun
Teşekkülü • 90

3. Eski Hukuk Okullarının Yaşayan Geleneğinden “Nebevî Sünnet”e Geçiş • 103
- C. SCHACHT’IN HADİSLERLE İLGİLİ TEMEL İDDİALARI • 112
 1. Hadislerin Artışı • 113
 2. İsnadların Geriye Doğru Büyümesi ve Islahı • 127
 3. İsnadların Yayılması • 140
- D. MÜŞTEREK RÂVİ TEORİSİ • 151
- II. JUYNBOLL ve MÜŞTEREK RÂVİ TEORİSİNİN SİSTEMATİK BİÇİMDE TATBİKİ • 159
 - A. JUYNBOLL ve MÜŞTEREK RÂVİ TEORİSİ TERMİNOLOJİSİ • 159
- III. METİNLERİN ANALİZE DAHİL EDİLMESİ • 173
 - A. HARALD MOTZKI • 174
 1. Müşterek Râvi Teorisine Hazırlık: Kaynak Analizi • 174
 2. Kaynak Analizinden Müşterek Râvi Teorisine Geçiş ve Müşterek Râvi Teorisi • 187
 3. *Tek Râvili İsnadlar, İsnadların Yayılması, Dalış Kavramları* • 206
 4. Müşterek Râvi Merkezli İsnad-Metin Analizi • 214

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

URANÎLER HADİSİNİN ANALİZİ • 231

- I. URANÎLER HADİSİ • 231
- II. URANÎLER HADİSİNİN ANALİZİ • 232
 - A. URANÎLER HADİSİNİN İSNAD ANALİZİ • 232
 1. Uranîler Hadisinin Mürsel Tarikleri • 240
 2. Hadisi İsnad ve İrsâl Eden Tâbiînin Güvenilirlik Durumları Açısından Mukayesesi • 244
 - a. Uranîler Hadisinin Müsned Tariklerinde Kendilerine Tedlîs İsnad Edilen Tâbiî Râviler • 249
 - b. Müsned-Mürsel Teâruzunda İsnadlarındaki Problemlî Râviler Sebebiyle Dikkate Alınmayacak Müsned Tarikler • 256
 3. Uranîler Hadisinin İsnadındaki Problemlî Râviler • 272

- B. URANÎLER HADİSİNİN MÜŞTEREK RÂVÎ MERKEZLİ İSNAD-METİN ANALİZİ • 284
1. Enes b. Mâlik'ten Gelen Rivayetlerin İsnad-Metin Analizi • 284
 - a. Humejd et-Tavîl • 284
 - (1) Humejd et-Tavîl'in Müşterek Râvileri • 285
 - (2) Humejd et-Tavîl'den Gelen Tek Râvili İsnadlar • 298
 - (a) Humejd et-Tavîl'in Kısmî Müşterek Râvilerinin Rivayetlerinin Eş Zamanlı İsnad-Metin Analizi • 311
 - b. Katâde b. Diâme • 317
 - (1) Katâde b. Diâme'nin Müşterek Râvileri • 318
 - (2) Katâde b. Diâme'den Gelen Tek Râvili İsnadlar • 354
 - (a) Katâde b. Diâme'nin Kısmî Müşterek Râvilerinin Rivayetlerinin Eş Zamanlı İsnad-Metin Analizi • 360
 - i. Humejd ve Katâde ↔ Ebû Ca'fer er-Râzî Tarikinin İsnad-Metin Analizi • 368
 - c. Ebû Kılâbe • 370
 - (1) Ebû Kılâbe'nin Müşterek Râvileri • 370
 - (2) Ebû Kılâbe'den Gelen Tek Râvili İsnad • 401
 - (a) Ebû Kılâbe'nin Kısmî Müşterek Râvilerinin Rivayetlerinin Eş Zamanlı İsnad-Metin Analizi • 419
 - d. Sâbit el-Bünânî • 425
 - (1) Sâbit el-Bünânî'nin Müşterek Râvisi Sellâm b. Miskîn • 425
 - (2) Sâbit el-Bünânî'den Gelen Tek Râvili İsnad • 427
 - (a) Katâde, Humejd ve Sâbit ↔ Hammâd b. Seleme Tarikinin İsnad-Metin Analizi • 429
 - e. Abdülazîz b. Suheyb • 435
 - (1) Abdülazîz b. Suheyb'in Müşterek Râvisi Hüşeym b. Beşîr • 436
 - (2) Abdülazîz b. Suheyb'den Gelen Tek Râvili İsnad • 438
 - (a) Abdülazîz b. Suheyb ve Humejd ↔ Hüşeym b. Beşîr Tarikinin İsnad-Metin Analizi • 440
 - f. Muâviye b. Kurre • 445
 - (1) Muâviye b. Kurre'nin Müşterek Râvisi Simâk b. Harb • 445
 - g. Yahyâ b. Saîd el-Ensârî • 451
 - h. Yezîd b. Rûmân • 456

- i. Saîd b. Merzübân • 458
- j. Abdullah b. Muhammed b. Akîl • 460
- k. Gaylân b. Cerîr • 462
- l. Hasan-ı Basrî • 465
- m. Ebü'l-Hakem et-Tenûhî • 468
- n. İbn Şihâb ez-Zührî • 469
- o. el-A'meş • 470
- p. Şürahbîl b. Sa'd • 471
- r. Câbir b. Zeyd • 472
- 2. Uranîler Hadisinin Enes b. Mâlik Dışındaki Râvilerinden Gelen Rivayetlerinin İsnad-Metin Analizi • 473
 - a. Ebû Hüreyre • 473
 - b. Ebü'z-Zinâd • 475
 - c. Abdullah b. Ömer • 477
 - d. Seleme b. Ekvâ' ve Osman b. Abdurrahman et-Teymî • 480
 - e. Urve b. Zübeyr ve Hz. Âişe ↔ Urve b. Zübeyr • 484
 - f. Saîd b. Cübeyr • 486
 - g. Saîd b. Müseyyeb • 488
 - h. İsmâil es-Süddî • 490
 - i. Cerîr b. Abdullah • 491
 - j. Câbir b. Abdullah • 493
- 3. Değerlendirme • 494
 - a. Enes b. Mâlik'in Kısmî Müşterek Râvilerinin Rivayetlerinin Eş Zamanlı İsnad-Metin Analizi • 494
 - (1) Enes b. Mâlik Rivayetlerinin İsnad-Metin Analizinin Hadis Rivayet Tarihi Cihetinden Analizi • 498

SONUÇ • 503

KAYNAKÇA • 507

DİZİN • 537

EK 1: KISAS GRUBUNUN ANALİZİ • 541

EK 2: URANİLER HADİSİNİN İSNAD ŞEMASI • 544

Önsöz

Akademik bir çalışma alanı olarak ortaya çıkışı XVIII. yüzyılın sonlarına tekabül eden Batı'daki İslâm araştırmaları; İslâm tarihi ve siyer çalışmaları söz konusu olduğunda müteakip yüzyılda ilk büyük oryantalistler neslini yetiştirmiş, bu süreç Ignaz Goldziher'le birlikte hadisle ilgili çalışmaların ihtisaslaşması cihetinden hitama ermiştir. Goldziher, kendisinden önce Batılı araştırmacılar arasında hâkim olan, hadis literatürünün sahih rivayet kadar uydurma rivayet içerdiği şeklindeki yaklaşımı tersine çevirmiş, artık hadis kaynaklarının ne kadar uydurma değil de ne kadar otantik materyal ihtiva ettiği tartışılır hale gelmiştir. Söz konusu otantik haberletespiti için önerilen yöntemler arasında yer alan müşterek râvi teorisi, *şüpheci* ve *mutavassıt* oryantalistler tarafından farklı şekillerde yorumlanmakta ve birbirinden farklı neticelere ulaşılmaktadır. Kitapta, birinci bölümde her iki yorumun oryantalist paradigma ile irtibatı, ikinci bölümde metodun farklı uygulanış biçimleri eleştirel bir bakış açısıyla tahkik edilmiş, üçüncü bölümde ise yöntemin geldiği son nokta itibariyle bir imkân olarak kabul edilip edilmeyeceğini belirlemek üzere, örnek bir hadis grubu, klasik hadis usulü ve müşterek râvi merkezli isnad-metin analizinden hareketle analiz edilmiştir. Söz konusu analizde bilhassa hadis rivayet tarihinin izlerini sürmeye gayret gösterilmiştir.

Fatma Kızıl
Yalova 2013

İkinci Baskıya Önsöz

Kitabın ikinci baskısında, metindeki ve isnad şemasındaki, çoğunluğu yazım ya da şekille ilgili hataların tashih edilmesiyle yetinildi. Gözden geçirilmiş bir baskıdan ziyade tashihle yetinilmesi, aradan geçen altı yıllık süreçte konuyla ilgili yeni çalışmaların yapılmadığı anlamına gelmiyor. Bilâkis hem Batı’da hem de Türkiye’de ilgili birçok çalışma yayımlandı. Fakat bu çalışmalar incelendiğinde kitabın temel iddialarını değiştirecek sonuçların bulunmadığı, aksine destekleyici verilere ulaşıldığı görülecektir. O nedenle yeni çalışmalara referansta bulunarak veya içeriklerini tartışmaya dâhil ederek kitabın hacmini daha fazla artırmamayı tercih ettim. Elbette kitapla ilgili tenkitler yöneltilmesi hâlinde dikkate alınmamaları gibi bir durum olamazdı. Fakat bu süreçte kitabın temel tezleri ile ilgili herhangi bir tenkit almadım. İtiraf etmeliyim ki bunda konunun ilk kez çalışılmasının da etkisinin olduğunun farkındayım.

Kitabın yapısal tenkit almamasının bir diğer nedeni, “oryantalizm tezi” olarak görülmesi ve bu nedenle sadece alanla ilgilenen sınırlı sayıda kişiye hitap ettiğinin düşünülmesi de olabilir. Hâlbuki kitabın üçüncü bölümü hadis analizlerini sistemli bir şekilde yürütme yönünde bir adım olarak tasarlanmıştı ve dolayısıyla kitabın oryantalizm tenkidi sınırlamasını aşan kısmını teşkil ediyordu. Diğer bir ifadeyle bu bölüm, müşterek râvi teorisinin ikinci bölümde tenkit edilen “Batılı” kalıbından çıkarılarak uygulanabileceğini savunuyordu. Kitabın bu yönüne dikkat çeken “müşterek râvi merkezli isnad-metin analizi yöntemi[nin], klasik hadis kritikçiliğinin, Batı’da müşterek râvi teorisini tecrübesinin olumlu yönlerini muhtevasına dahil eden geliştirilmiş biçimi” olduğu şeklindeki değerlendirmenin hem akademi hem

de alan dışından bir isim olan Talha Hakan Alp'ten gelmesi ise benim için manidar. Bu noktada yazar olarak benim hatam, kitaptaki yöntemi uyguladığım tamamlanmış hadis analizlerini yayımlamayı ertelemem ve kitapta referansta bulunduğum fakat müstakil çalışmalarda ele alınması gerektiğini düşündüğüm mesele ve tespitlere yoğunlaşmakta tereddüt etmem oldu. Fakat Türkiye'deki mevcut akademik yükseltme kriterlerinin "lisansüstü tezlerden üretilmiş yayın" şeklindeki, sınırları muğlak ve bir akademisyenin doktora tezinin mütemmimi çalışmalar yapmasını "orijinal" kabul etmeyen, dolayısıyla uzmanlaşmaya ket vuran tanımlamasının da bu tereddütteki etkisini belirtmeliyim. Kitabın ilk bölümünün, "oryantalizmin; öncülleri, terminolojisi, klasikleri ve ders kitapları, referans ağı ile kendi içinde sürekliliği olan bir paradigma olarak anlaşılması gerektiği" şeklindeki iddiasının ise akademik söylemde fazlasıyla karşılık bulduğunu düşünüyorum. Nitekim takip eden süreçte oryantalizmden bir paradigma olarak bahseden çalışmalar yayımlandı.

İkinci baskıyla, ilkinde ihmal ettiğim bir teşekkürü ifa fırsatı bulmuş oldum. Tezin kitaba dönüştürülmesi sırasında titiz okuması ile katkıda bulunan Dr. Mustafa Demiray'a gecikmiş de olsa teşekkür etmek isterim. Kitabın ikinci baskısı, "kaynak analizi"ni uyguladığım ve tamamlanması çok uzun süren yeni bir çalışmamla muhtemelen birkaç ay arayla yayımlanacak. Ayrıca, bu sene kaybettiğimiz Harald Motzki'nin akademik serüveninin merkezinde de kaynak analizi ve müşterek râvî teorisi yer alıyordu. Kısacası her şey gibi kitapların da bir kaderi var.

Fatma Kızıl

Yalova 2019